

ZPRAVODAJ 1999/3

Židovský hřbitov ve Fibichově ulici

V červnu tohoto roku Židovské muzeum v Praze převzalo do své správy židovský hřbitov v pražské čtvrti Žižkov, ve Fibichově ulici. Po nezbytných stavebních úpravách a restaurátorských pracích, které zde muzeum plánuje, bude hřbitov zpřístupněn na individuální vyžádání veřejnosti.

Židovský hřbitov ve Fibichově ulici byl založen roku 1680 jako morové pohřebiště pražské židovské obce. Pravidelně se zde začalo pohřbívat od roku 1787, kdy vešel v platnost zákaz pohřbívání uvnitř města a žižkovský hřbitov se stal hlavním pražským židovským hřbitovem. Pohřbívalo se zde až do roku 1890, kdy byl zřízen nový židovský hřbitov v pražské čtvrti Strašnice.

Židovský hřbitov ve Fibichově ulici je významnou umělecko historickou památkou a současně důležitým historickým pramenem. Bylo zde pohřbeno na 40 000 osob, včetně významných rabínů a učenců. Čelné místo mezi nimi zaujímají Ezechiel Landau, (1713-1793), vrchní pražský rabín a hlava pražské ješivy, zvaný podle svého díla Noda bi-Jehuda. Významnou osobností pohřbenou na žižkovském hřbitově byli i Eleazar Flekeles (1754-1826), Landaův žák a později člen rabínského kolegia - voleného orgánu, vytvořeného namísto úřadu vrchního rabína, který po Landauově smrti nebyl delší dobu obsazen. Na hřbitově je pochován také vrchní pražský rabín Šlomo Jehuda Rapoport (1790-1867) a význační představitelé židovského osvícenství, židovské inteligence, lékaři, spisovatelé (W. Wesely, D. Podiebrad, I. Soyka, E. Altschul). Roku 1948 bylo na hřbitově pohřbeno 180 Tór, odvezených nacisty z Nizozemí. Z umělecko historického hlediska lze na hřbitově sledovat vývoj od barokně tvarovaných náhrobků přes reprezentativní monumentální náhrobky empírové, romantické náhrobky až po běžné tvary 2. poloviny 19. století.

Před druhou světovou válkou byl hřbitov přístupný veřejnosti a sloužil jako sad. Po válce přestal být udržován. Postupně zarůstal a pustl, řada náhrobků byla povalena a nakonec byl hřbitov zrušen. V roce 1960 byla jeho převážná část přeměněna na park. V letech 1985-1990 byla na části původního hřbitova postavena věž televizního vysílače. Nejstarší část hřbitova a náhrobky významných osobností však byly zachovány a upraveny. I přes své zmenšení tak žižkovský židovský hřbitov zůstal významnou historickou památkou.

Z přírůstků obrazové sbírky židovského muzea

Židovské muzeum získalo do své obrazové sbírky autoportrét českého židovského malíře Bedřicha Feigla (viz snímek). Feigl se narodil v roce 1884 v Praze. Po akademických studiích absolvoval studijní pobyty v různých

zemích západní Evropy. Při cestě do Německa se v Berlíně seznámil s malířem M. Liebermannem, jehož uměleckých projevů mu byl velmi blízký. Ve 30. letech rovněž navštívil Palestinu. Před německou okupací Československa Bedřich Feigl emigroval do Anglie. Zemřel v Londýně v roce 1965.

Získaný obraz představuje dílo, které odborníci vysoce hodnotí z hlediska uměleckého i historického. Obraz vznikl v letech 1905 -1906 a dokládá nejranější malířský vývoj tohoto malíře. Autoportrét je navíc cenný tím, že z uvedeného období je známo pouze velmi málo Feiglových obrazů.

Původ knihovního fondu židovského muzea (Pokračování z č. 2/1999)

Další prameny knihovního fondu z období druhé světové války a po ní

Knihy ze zrušených židovských obcí bývalého protektorátu byly sváženy nejen do Ústředního židovského muzea, ale i do skladišť a zavřených synagog v Praze a jiných lokalit, mj. do Terezína., Mimoně a jeho okolí.

Svozy knih z Terezína

Ústřední knihovna koncentračního tábora Tere-zín-Zentralbücherei Theresienstadt (dále "terezínská knihovna") vznikla v roce 1942 a byla zřízena jako putovní knihovna. Za dobu jejího trvání - od 17. listopadu 1942 do 31. července 1945 - jí prošlo zhruba 250 000 knih."Terezínské" knihy přicházely do Terezína buď společně s transporty, nebo byly zabavovány při příchodu do Terezína.

Knihy, které přišly v rámci transportů do Terezína, zahrnovaly knihy z židovských knihoven hlavně z Německa, Čech a Moravy. Prošly sklady Treuhandstelle, (tj. místem zřízeným nacisty a určeným pro sběr a správu zabaveného židovského majetku jednotlivců a institucí), byly čištěny a byly u nich odstraněny ex-libris.

K 17.3. 1943 prošlo Treuhandstelle 778 195 knih, z nichž část - méně zajímavé tituly - byla posílána do Terezína. Převážně šlo o knihy z Říše pocházející z knihoven židovských organizací, ale i zednářských a církevních organizací, knihoven spolků a soukromých sběratelů.

V září 1945 byla z Terezína do Židovského muzea v Praze převezena židovská knihovna uložená v ravelinu XVIII (vnější části opevnění) a knihovna zvaná Ghettobücherei. Podle dostupných materiálů bylo do Prahy z Terezína převezeno více než 100 000 svazků, které se podařilo zachránit - zbylá část knih byla ztracena, nebo se jí z hygienických důvodů nepodařilo zachovat.

Z archivního materiálu muzea vyplývá, že v roce 1945 nebyla do Židovského muzea převezena celá tzv. terezínská knihovna. Z podkladů Rady židovských náboženských obcí z 29. 11. 1946 lze rovněž vyčíst, že byla vznesena žádost, aby část knih z této knihovny nečeskoslovenského původu byla převedena do majetku Národní a univerzitní knihovny v Jeruzalémě (dále JNUL). Jedná se o

knihy původně patřící židovským náboženským obcím v Berlíně, Mnichově a několika menším obcím v Německu a dále knihovny Rabbiner-seminar Berlin, Lehranstalt für Wissenschaft des Judentums Berlin aj.

Podle zprávy zpracované první poválečnou ředitelkou muzea Hanou Volavkovou bylo v roce 1947 vyčleněno pro JNUL 16 215 knih. Z dostupných pramenů, kde jsou knihy vyčleněné pro JNUL označeny jako duplikáty, však není zřejmé, zda byly tyto knihy Jeruzalémské knihovně předány. Podle archivního materiálu z 27. 9. 1949 se tyto knihy k roku 1949 nacházely v synagoze na Malvazinkách v Praze na Smíchově (již neexistuje) a patrně byly začleněny zpět do fondu knihovny Židovského muzea.

Depozitáře v zámku v Mimoně a okolí

Od podzimu 1944 byly na mimoňský zámek sváženy knihy a staré rukopisy ukořistěné Reichssicherdienstamt VII z různých evropských knihoven, zednářských lóží, židovských náboženských obcí, klášterů, ruských marxistických knihoven a podobně. Původně byly tyto svazky, podle Zpráv českého zemského archivu z roku 1948 v počtu několika set tisíc, uloženy v Berlíně, ale koncem roku 1944 převezeny do Mimoně a jiných zámků jako např. Nový Falken-burk, Nový Perkštejn a Houska. Disposiční právo a dohled nad touto "mimoňskou sbírkou" převzala částečně Národní knihovna v Praze. Knihy z majetku židovských náboženských obcí z Berlína a ostatních německých měst uskladněné na zámcích Nový Falkenburg, Nový Perkštejn a Houska (nikoli Mimoně) byly dne 7. 11. 1947 převzaty Židovským muzeem v Praze.

V materiálu zpracovaném ředitelkou Židovského muzea, H. Volavkovou, se však v souvislosti s rokem 1947 píše o svozu židovských knih z Mimoně, a u roku 1948 H. Volavková uvádí, že "jeruzalémská univerzitní knihovna dostala 40 000 svazků z fondů mimoňských". Není zcela zřejmé, zda má na mysli Mimoně nebo okolní lokality Nový Falkenburg, Nový Perkštejn a Houska.

V knihovně Židovského muzea se nachází soubor knih, u nichž neexistují věrohodné prameny, které by jednoznačně prokázaly, zda jde o svoz z Mimoně a okolí nebo o svozy z terezínské knihovny. V uvedeném souboru knih, jsou zřejmě i knihy původně z majetku berlínské židovské obce (naznačují to razítka Jüdische Gemeinde zu Berlin) a jiných evropských židovských institucí (např. Jüdische Seminar Berlin nebo Židovská obec ve Vídni). Tyto knihy jsou částečně začleněny do fondu knihovny. V přírůstkových knihách však nebyl původní vlastník uveden. Jiná část knih cizích vlastníků (převážně z Berlína) je ve fondu Jc=judaica (snad pocházející z Terezína) a není zahrnuta do běžného fondu knihovny. Protože ze záznamů, v nichž se registrují přírůstky, nelze původního majitele zjistit, je možné tyto knihy, zařazené do knihovny Židovského muzea v Praze, identifikovat pouze systematickou revizí celého knihovního fondu muzea. Výjimku tvoří historická knihovna židovské náboženské obce a nově zakoupené knihy, jejichž původ je zřejmý.

[\(pokračování v č. 4/1999\)](#)

Regionální výstavy s židovskou tematikou - Třebíč

Moravské město Třebíč, nacházející se 140 km jihovýchodně od Prahy, patřilo k městům s nejpočetnější židovskou obcí na Moravě. První doklad o židovském osídlení zde pochází z roku 1433 a o židovské obci z poloviny 16. století. Od konce 18. století do poloviny 19. století smělo v Třebíči bydlet 260 židovských rodin. Koncem 18. století zde počet židovských obyvatel dosáhl 1770 osob (59% veškerého obyvatelstva). V

následujících letech došlo k výraznému poklesu počtu židovského obyvatelstva Třebíče v důsledku emancipace Židů a jejich možnosti volně migrovat. V roce 1930 tak ve městě žilo již pouze 300 Židů (2% obyvatelstva). Po válce se opakovala situace mnohých židovských obcí těžce postižených nacismem - židovská obec byla sice formálně obnovena, ale brzy pro malý počet věřících zanikla.

V Třebíči se dochoval urbanisticky velmi cenný celek, pravděpodobně nejzachovalejší ghetto v Evropě. Mimo jiné se zde nachází židovský hřbitov, založený pravděpodobně v první polovině 17. století a rovněž Stará synagoga postavená v letech 1639 - 42. V současné době ji využívá Církev československá husitská. Tzv. Zadní synagoga, která je rovněž součástí bývalého ghetta, vznikla pravděpodobně koncem 17. nebo

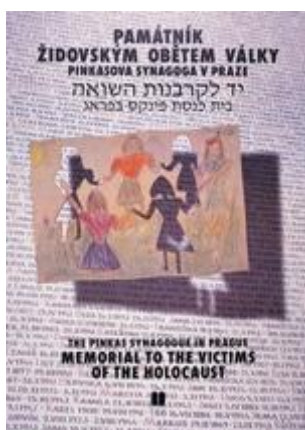
poč. 18. století. Její počátky nejsou zcela jasné. První písemný dokument zmiňující se o Zadní synagoze pochází z roku 1737. Synagoga přestala být využívána k bohoslužbám krátce po první světové válce a po té sloužila jako sklad. Stejný osud ji stihl po druhé světové válce. Koncem 80. let byl vypracován projekt na rozsáhlou rekonstrukci, která byla úspěšně ukončena v roce 1997. Interiér Zadní synagogy přitahuje návštěvníky mimo jiné původní stylovou barokní výmalbou z roku 1707, s rostlinnými a ornamentálními motivy a hebrejskými liturgickými texty na klenbě a stěnách. V září 1997 byla synagoga slavnostně otevřena a zpřístupněna veřejnosti. Hlavní loď synagogy slouží jako koncertní sál a na galerii synagogy se počítá s výstavou o místní židovské komunitě. Židovské muzeum v Praze pro tuto budoucí výstavu připravilo řadu zajímavých synagogálních předmětů, z nichž mnohé mají původ právě v tomto regionu.

Z produkce Židovského muzea

Židovské muzeum vydává katalog k expozici Dějiny Židů v Čechách a na Moravě, od emancipace do současnosti, která je otevřena ve Španělské synagoze. Publikace obsahuje stručné texty k jednotlivým tématům expozice doprovázené přibližně 100 reprodukcí vybraných exponátů. K dispozici je také již dříve vydaný katalog k expozici Židovské tradice a zvyky (Klausová synagoga a Obřadní síň). Obě publikace vyšly v angličtině.

Židovské muzeum dále nabízí: výbor básní a kreseb dětí vězněných za druhé světové války v Terezíně - Motýla jsem tu neviděl (v angličtině, češtině, němčině a španělštině) a velmi pěkné plakáty vztahující se k expozici dětských kreseb z Terezína a ke sbírkovým předmětům muzea (opony a stříbro) - viz snímek. Pro zájemce o historii českých Židů je k dispozici odborný časopis Judaica Bohemiae - a to jak poslední číslo XXXIV tak i starší ročníky.

U vyprodaných čísel Židovské muzeum může zajistit jejich fotokopii.

Bližší informace o možnosti získání uvedených publikací lze získat na adrese: Židovské muzeum v Praze, Jáchymova 3. 11000 Praha 1, fax: 00420-2-2310681, e-mail: zmp@ecn.cz

Významné návštěvy v Židovském muzeu

Červenec

Historické památky Židovského muzea navštívili: zástupci výboru z Centra Simona Wiesenthala se sídlem v New Yorku, paní Nane Annan, manželka generálního tajemníka OSN Kofi Annana (viz snímek), který pobýval v České republice na dvoudenní státní návštěvě a velvyslanec Jihoafrické republiky v České republice Thomas Langley.

